

УДК 930.85:316.347:323.1](477.63)
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2022/1.10>

Мартинчук І.І.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВІДРОДЖЕННЯ ЕТНІЧНИХ КУЛЬТУР У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (НА МАТЕРІАЛАХ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті розкриваються процеси відродження етнічних культур у незалежній Україні в контексті формування української національної ідеї. На матеріалах Донецької області розглядаються зміни в етнічній структурі населення, динаміка процесів національної самоідентифікації в поліетнічному середовищі з кінця 1990-х років. Всеукраїнським переписом 2001 року констатується кількісне збільшення українців, азербайджанців, грузин. Водночас зменшується чисельність росіян, греків, білорусів, татар, євреїв, німців. Зміни національного складу населення були наслідком насамперед економічної кризи у 1990-ті – 2000-і роки, значної активізації міграційних потоків.

Аналізуючи статистичні й аналітичні матеріали, можемо стверджувати про поступове відродження етнічних культур насамперед греків, німців, татар, болгар, білорусів, поляків і євреїв. Серед напрямів діяльності національно-культурних товариств пріоритетними стають заходи щодо запобігання процесам асиміляції через відродження культурних традицій, вивчення та популяризацію рідної мови, етнічної культури.

У дослідженні робиться висновок щодо динаміки українізації регіону, пріоритетів діяльності національно-культурних товариств, розкриваються проблеми розширення україномовного простору. Таку ситуацію ми вважаємо наслідком планоїрусифікації, яка не тільки не припинилася з радянських часів, а, навпаки, прискорювалася. Попри збільшення українського населення, фіксується значне домінування російської мови особливо серед міст. Практикується паралельне використання російської мови в діловодстві, відбувається витіснення української мови із закладів середньої та вищої освіти, закладів культури. Про це свідчить динаміка розвитку й умови діяльності україномовних шкіл і класів, зміни в пріоритетності роботи національно-культурних товариств, відсутності як чіткої державної мовної політики, так і волі керівників на місцях.

Ключові слова: етнічна культура, національна свідомість, поліетнічний регіон, національно-культурні товариства, період незалежності України, Донецька область.

Постановка проблеми. Особливістю нинішньої ситуації в Україні в культурній сфері є те, що титульна нація змушена захищати свою історію, мову й культуру від фальсифікацій і білих плям забуття. Формування політичної української нації, згуртування етнічних спільнот, які проживають на території нашої держави, вимагають вивчення їхньої історії та культури, активізацію діяльності громадських організацій, національно-культурних товариств щодо згуртуванню нації. Передусім необхідним вважаємо дослідження етнічних культур, зокрема, щодо визначення тенденцій їх розвитку в Донецькому регіоні, розкриття змін у поліетнічному середовищі за етнічними та мовно-культурними ознаками на різних етапах розвитку, у тісному взаємозв'язку з конкретно-історичними обставинами. Вивчення загальних тенденцій і змін у складі етнічних культур доби незалежності проводиться за матеріалами Донецької області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Своєрідний інформаційно-дослідницький прорив щодо означеної проблеми здійснили українські науковці на початку ХХІ ст. Особливості етнічного складу, проблеми розвитку етнічних меншин Донецького краю вивчали С. Кузнецова [11], Л. Ковач [9], І. Мартинчук [13], О. Цвигун [24; 25]. Аналіз структури населення Донеччини за переписами радянського періоду й доби незалежності проводили В. Скляр [21], В. Котигоренко [10]. Вивченню мовних практик, проблем етнічної самоідентифікації населення Донбасу присвячені роботи О. Калакури [8], В. Коцур, О. Рафальського [5] та інших дослідників. Більшість науковців проводять комплексний аналіз динаміки етнічних змін, етнонаціонального аспекту, виокремлення етнополітичних особливостей регіональної ідентифікації.

Важливою групою джерел стали статистичні матеріали, які охоплюють досить різноманітні за

змістом і формою носії відомостей. Серед них найбільш активно залучалися матеріали переписів населення [1; 18; 27]. У роботі також використані статистичні дані про населення, що містяться на офіційних сайтах Державної служби статистики України [3; 20], відділу у справах національностей Донецької обласної держадміністрації [6], національно-культурних товариств [2; 12]. Матеріали, опубліковані у статистичних збірниках пропонують широкий спектр статистичних даних у порівнянні з попередніми роками [14; 16; 22]. Статистичні й аналітичні матеріали надають додаткову інформацію, що характеризує чисельний, національний склад населення Донецької області.

Постановка завдання. Метою дослідження є об'єктивне висвітлення і систематизація мовних та етнокультурних процесів на території Донецької області в новітній період, визначення основних аспектів етнічної культури як підґрунтя розвитку національної самосвідомості, формування національної української ідеї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питома вага Донецької області виходячи з історичних процесів заселення й потреб промисловості зумовила формування поліетнічного складу населення. Неможливо заперечувати й той факт, що переселенці відіграли значну роль в історії донецького краю, особливо в становленні його промислового потенціалу, збереженні духовних традицій. Східна Україна формувалася історично як український регіон. Його історично заселяли й освоювали різні етноси, серед яких українці з

XVIII ст. становили 73,8% (на Донеччині – 61,3%), росіяни – 12,2% (20,5%), греки – 3,7% (7,3%), вірмени 2,6% (6,1%), молдавани й румуни – 6,2% (2,5%) [19, с. 55].

Статистичні дані свідчать про стрімке збільшення кількості українців (112,5 тис. осіб, або 102 %), вірмен – на 10,6 тис., азербайджанців – на 7,2 тис., турків – на 2,7 тис. (у 30 раз більше), грузин – на 6,4 тис. Водночас на 2001 рік чисельність росіян зменшилася на 916 тис., греків – на 10,9 тис., білорусів – на 63,1 тис., татар – на 12,8 тис., євреїв – на 38,6 тис., німців – на 32,6 тис. (див. таблицю 1). Ці зміни відбувалися як унаслідок економічної кризи в перше десятиліття періоду незалежної Української держави, так і збільшення еміграційних потоків.

За даними перепису, у 2001 році українське населення Донецькій області збільшилося на 6% (з 50% до 56%). У національному складі так само переважали українці, чисельність яких становила 5135,6 особи, або 56% від загальної кількості населення [10, с. 12–24].

Друге місце за чисельністю посідали росіяни. Але їх кількість у порівнянні з переписом 1989 року зменшилася на 20,4%. Питома вага росіян у загальній кількості населення зменшилася на 5,4% і становила 38,2%. Серед причин зменшення частки російського населення можна виділити міграційні процеси передусім у Росію. До сьогодні росіяни переважають серед жителів Донецька та прилеглих районів, які є найбільш урбанізованими.

Таблиця 1

Національний склад населення Донецька за переписами 1939, 1989, 2001 років¹

№ з/п	Національність	Кількість			(%)		
		1939	1989	2001	1939	1989	2001
1	Українці	192284	434700	478041	41,24	39,45	46,65
2	Росіяни	220101	590400	493392	47,20	53,58	48,15
3	Євреї	24991	-	5087	5,36	-	0,50
4	Греки	8365	-	10180	1,79	-	0,99
5	Білоруси	7918	17900	11769	1,70	1,62	1,15
6	Татари	3506	-	4987	0,75	-	0,49
7	Німці	1893	-	-	0,41	-	-
8	Вірмени	-	-	4050	-	-	0,40
9	Азербайджанці	-	-	2098	-	-	0,20
10	Грузини	-	-	2073	-	-	0,20
	Інші	7210	58900	13001	1,55	5,34	1,27
	Загалом	466268	1101900	1024678	100,00	100,00	100,00

¹ Таблиця складена за: Всесоюзная перепись населения 1939 года. Национальный состав населения районов, городов и крупных сел союзных республик СССР. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_39.php?reg=2; Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/urban-rural/donetsk/>; Населення районів і міст України у 1959–2008 роках. URL: <http://popstat.mashke.org/ukrainecitydistricts.htm>.

Однією з найбільш чисельних етнічних груп залишаються греки (83,7 тис. осіб) – третя за чисельністю етнічна спільнота області. У порівнянні з 1979 роком до початку 1990-х років їх чисельність скоротилася на 6,9 тис. осіб (7,6%), а питома вага в усьому населенні області знизилася з 1,8 до 1,6%. За чисельністю греків область займала перше місце в Україні. На її території проживало 84,9% від загального числа греків УРСР. Найбільше греків станом на 1989 рік проживало в Маріуполі (24078 осіб, або 4,5%), у Великоновосілківському районі (10070 осіб, або 18,7%) і Старобешівському районі (8034 особи, або 13,2%) [16; 27].

Щодо мовної ситуації в регіоні, то, аналізуючи дані перепису 2001 року, з упевненістю можна констатувати невинну русифікацію регіону. Найвідвертіше ці процеси відбувалися в промислових містах та обласному центрі – Донецьку. Показово, що в порівнянні з попереднім переписом 1989 року кількість українців збільшилася майже на 34,5 тис. осіб (на 8%). При цьому чисельність українців, які вважали українську мову рідною, за 12 років скоротилася майже удвічі: у 1989 році – 189,6 тис. українців міста вважали українську мову рідною, а у 2001 році (коли українська мова вже 10 років функціонувала як державна) – лише 108 тис. осіб (23%) [18].

У місті, де нараховувалось 493392 росіян і 478041 українців, які разом становили 96% містян, мову своєї національності визнало рідною 99,3% росіян і лише 23% українців, тоді як українську (мову українського громадянства) назвало рідною тільки 0,7% росіян, а російську – 76,9% українців (таблиця 2).

Таблиця 2

Національний склад населення Донецька (2001 року)²

№ з/п	Національність	Кількість	(%)
1	Росіяни	493392	48,15
2	Українці	478041	46,65
3	Білоруси	11769	1,15
4	Греки	10180	0,99
5	Євреї	5087	0,50
6	Татари	4987	0,49
7	Вірмени	4050	0,40
8	Азербайджанці	2098	0,20
9	Грузини	2073	0,20
10	Інші	13001	1,27
	Загалом	1024678	100,00

² Таблиця складена за: Населення Донецької області від перепису до перепису: статистичний збірник. Донецьк, 2003. № 7/320. 135 с.

Питома вага населення з рідною мовою російською найбільша в Пролетарському районі (91,9%), найменша в Петрівському районі (79,9%). Питома вага української мови коливається від 6,9% у Пролетарському районі до 19,2% у Петрівському районі [20].

Вивчаючи мовне питання на Донеччині, дослідник А. Іонов вважає, що «імовірно, ще в перших переселенців у XVI–XVII ст. формувалося усвідомлення своєї несхожості на залишених, відповідно, у Росії й на Україні земляків... Дотепер більшості «перевертнів» властиве таке розуміння мови, що з цілого ряду параметрів не збігається з теперішнім лінгвістичним членуванням східнослов'янського лексико-граматичного масиву на українську й російську» [7, с. 28]. Стосовно формування місцевого фольклору А. Іонов зауважує, що «фольклор на Донеччині необхідно сприймати як особливе етнокультурне утворення» [7, с. 29]. Справді, зрізи обох мов зустрічаються на Донеччині в усьому багатстві. Професор І. Хаджинов за результатами дослідження фольклорних традицій Донбасу писав: «Тут сформувався мобільний прислів'я-поговірковий матеріал, що функціонує як в україномовному, так і в російськомовному середовищі» [23, с. 103].

За радянських часів у містах Донецької області відбувається витіснення української мови із закладів не лише вищої освіти, а й шкіл. Після здобуття нашою країною незалежності на Донеччині до мовного питання підійшли досить виважено: розробили довгострокові програми, проводилися регіональні дослідження, з'ясувалися підстави для відкриття україномовних класів і закладів освіти.

Перша україномовна школа – «Донецька спеціалізована гуманітарна школа № 65» – відкрилася в Донецьку завдяки зусиллям Донецького обласного товариства української мови ім. Тараса Шевченка в 1991 році та конструктивній позиції деяких місцевих керівників. Згодом за прикладом Донецька подібні школи відкриваються в найбільших промислових містах регіону – Горлівці, Маріуполі тощо. Як правило, це були престижні школи-лицеї, гімназії тощо. Процесом керувало управління освіти при облдержадміністрації.

Колишній мер міста Донецька Олександр Лук'яненко, виступаючи з доповіддю перед територіальною громадою в Центрі слов'янської культури у 2013 році, озвучив статистику навчання українською мовою в Донецьку: «Зараз у місті функціонують 158 загальноосвітніх установ усіх форм власності, в яких навчаються 68700 учнів,

34 школи і 750 класів з українською мовою навчання. Всього навчаються українською мовою 27,9% школярів і 47,8% дошкільнят. Станом на лютий 2013 року трохи більше чверті школярів – 27,9% – міста навчаються українською мовою» [17].

Дійсно, з початку 1990-х років кількість українських шкіл у Донецьку щороку збільшувалася, але вже у 2010 році цей процес уповільнився.

За офіційними даними, у 2004/05 навчальному році статус україномовного на Донеччині мали: 661 заклад дошкільного виховання (що становить 56,7%); 612 шкіл, що становить 53,4% (у 1991 було 100 малих сільських шкіл). Державною мовою навчалися 26%, тобто 113 750 учнів (у 1991 р. було всього 3%); 13 професійно-технічних училищ (11% усіх ПТУ Донеччини). Державною мовою навчаються 32,1% і 2,5% учнів системи професійно-технічної підготовки [8, с. 55]. Але така кількісна картина не переростає в якісні зміни внаслідок зменшення мовного оточення, відсутності як чіткої державної мовної політики, так і волі керівників на місцях.

У 2010 році в Донецьку працювало 36 україномовних шкіл, на вересень 2012 року їх було 34. Після надання у 2012 році російській мові статус регіональної, кількість україномовних шкіл невпинно зменшувалася. У 2017 році лідери терористичних угруповань заявили, що 100% усіх шкіл на окупованих територіях перейшли на російську мову викладання, а влітку 2020 року окупаційні адміністрації виключили українську мову та літературу з навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів [4].

Треба відзначити, що з часу проголошення незалежності в Україні сформована ґрунтовна нормативно-правова база для забезпечення прав і законних інтересів етнічних меншин і деяких представників корінних народів, що мешкають у державі. Міжнаціональні відносини в Україні регулюються Конституцією України, декларацією «Про державний суверенітет України», Декларацією прав національностей України, Законами України «Про національні меншини в Україні».

Серед чисельних етнічних груп Донецька й області необхідно згадати насамперед греків, оскільки регіон є одним із основних ареалів їх проживання в Україні, а також німців, білорусів, євреїв, татар. За відомостями відділу у справах національностей Донецької облдержадміністрації, на території області з початку 1990-х років функціонували такі національно-культурні товариства:

- Федерація грецьких товариств України. Маріупольське товариство греків «Хронос»;

- Донецьке обласне національно-культурне товариство німців «Відергебурт»;

- Донецький обласний татарський культурний центр;

- Болгарське товариство «Відродження»;

- Культурно-просвітницьке товариство білорусів «Неман»;

- Товариство польської культури Донбасу «Поляки Донбасу»;

- Товариство «Україна-Ізраїль»;

- Громада євреїв міста Донецька «Наше життя в діаспорі й удома» та «Аїдіше маме»;

- Обласний єврейський культурно-просвітницький центр «Алеф» [6].

Інтереси греків в Україні з 1989 року представляє Федерація грецьких товариств України, центр якої знаходиться в Маріуполі. Федерація об'єднує товариства, які функціонують у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Львівській, Одеській, Харківській областях і в м. Києві. З початку своєї діяльності Федерацію зареєстрували як секцію грецької мови товариства рідної мови ім. Т.Г. Шевченка, засновником якого виступило Донецьке обласне відділення Українського фонду культури [26, с. 6]. Товариства здійснюють різноманітну роботу, спрямовану на відродження й розвиток національно-культурних традицій, проводять щорічні фестивалі грецької музики, пісні й танцю в регіонах компактного проживання греків [24, с. 163].

Грецькі громадські об'єднання Донеччини прагнуть зупинити процес асиміляції через відродження мовних традицій як греків-еллінофонів, так і греків-тюркофонів, їхніх звичаїв та обрядової культури. Для цього вони намагаються залучити як найбільше носіїв мови до етнонаціональних процесів.

Перші грецькі громадські товариства, які й до сьогодні беруть активну участь у відродженні та збереженні культури греків Донеччини, були утворені в Маріуполі й Донецьку. Порівнюючи загальну чисельність грецького населення Маріуполя й Донецька, грецьких міських товариств, можна зробити висновок про відносну пасивність греків цих міст. Так, у Маріуполі лише 16%, а в Донецьку – 17% грецького населення міста беруть участь у діяльності національних громадських об'єднань. Привертає увагу висока активність грецьких товариств Тореза й Харцизька. Вони об'єднують, відповідно, 61% і 47% греків – мешканців міст. Для Селидового цей показник становить 21%, а для Докучаєвська – 8% [21]. Отже, у Торезі й Харцизьку – кожен другий, у Селидо-

Грецькі культурно-просвітницькі товариства Донецька і області³

Міста області	Греків за переписом 2001 рік, осіб	Грецькі товариства міст області	Кількість осіб у грецьких громадських товариствах	Усього осіб у товариствах
Донецьк	10180	Приазовський елліністичний центр (обласне об'єднання)	36	1688
		Донецьке товариство греків	1200	
		Донецьке регіональне товариство греків «Аякс»	452	
Маріуполь	21923	Маріупольське товариство греків	3500	3500
Докучаєвськ	533	Докучаєвське товариство греків	40	40
Харцизьк	321	Харцизька спілка греків «Еллада»	150	150
Торез	125	Торезька спілка греків «Етерія»	76	76
Селидове	238	Селидівська спілка греків	50	50

вому – кожен п'ятий, у Донецьку та Маріуполі – кожен шостий, а в Докучаєвську – кожен тринадцятий мешканець міста грецького походження беруть безпосередню участь у русі національно-культурного відродження. Варто врахувати, що в ці організації не входять громадяни молодше 18 років (у Приазовський елліністичний центр приймають із 14 років) і серед їхніх членів є громадяни інших національностей.

Аналогічний механізм формалізації застосовано й щодо етнічних структур обласного рівня. Так, 4 червня 1989 року в Донецьку за діяльної підтримки Донецького обкому партії було створено Обласний єврейський культурно-просвітницький центр «Алеф», засновником якого також виступило Донецьке обласне відділення Українського фонду культури (УФК). Центр було створено як секцію Донецького обласного товариства рідної мови ім. Тараса Шевченка [9, с. 314].

Найбільша за розміром група німців України (14% від усієї діаспори) також знаходиться в Донецькій області. Згідно з історико-етнографічними дослідженнями німців Донецького регіону, що проводилося з 1971 року до 2014 року Донецьким обласним національно-культурним товариством німців «Відергебурт» (Донецьк), доведено вплив російської та української мов на лінгвіс-

тичну самоідентифікацію цієї етнічної спільноти. Тому з 1989 року одним із пріоритетних завдань національно-культурного товариства залишається вивчення та популяризація рідної мови. Вирішення цього завдання визнано найважливішим і в «Концепції етносоціального розвитку німецької національної меншини України», що прийнята 22 листопада 1996 року на першому з'їзді німців України, і в «Програмі етнокультурного розвитку німецької національної меншини України на 2005–2009 років», що прийнята 3 грудня 2005 року на третьому з'їзді німців України. Результативність цієї різнобарвної діяльності німецьких громадських організацій на мовну самоідентифікацію німців Донецька та області доводять дані таблиці.

Таблиця 4

Діяльність німецьких громадських організацій Донецька⁴

Рідна мова	1989 (у %)	2001 (у %)	2007 (у %)
Німецька	6,2	12,2	23,1
Українська	3,8	8,1	10,2
Російська	84,5	77,4	65,8
Інші	5,4	2,3	0,9

У таблиці не враховані характерні для донецьких німців білінгвізм і полілінгвізм. Так, у

³ Річний звіт. 2012 рік. Відділ у справах національностей Донецької облдержадміністрації. URL: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/552.htm>; Грецькі товариства. Федерація грецьких товариств. <https://uagreeks.com/greeksocieties>.

⁴ Таблицю складено за: Донецька обласна державна адміністрація. Відділ у справах національностей. URL: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/552.htm>.

2007 році білінгвістами ідентифікували себе 42,8% німців області, при цьому в 13,7% двомовність базувалася на німецькій та українській мовах, а в 64,1% – німецькій і російській мовах.

Отже, етнічна самоідентифікація є одним із важливих факторів, що сприяє відродженню рідної мови та міжетнічній лінгвістичній інтеграції. Звичайно, до задоволення мовно-культурних потреб ще далеко, за винятком хіба тих меншин, які мають досвід самоорганізації й підтримку з боку країн походження (греки, німці, євреї, білоруси, поляки тощо). Набагато гірша ситуація в тюркомовних груп, гагаузів, а найтяжча – у кримських татар, реальний мовно-культурний статус яких зовсім не відповідає їхній ролі корінного народу, конституційному статусові кримськотатарської мови як однієї з трьох державних у Криму.

Висновки. Очевидно, що мовне питання є пріоритетним у відродженні етнічних культур, знаходиться в площині національного самовизначення як кожної окремої людини, так і спільноти в цілому, у дослідженні – мешканців Донеччини. На розвиток мовної ситуації великий вплив має й позиція, яку в цьому відношенні займає про-

відна верства в регіоні – інтелігенція, представники влади та великого бізнесу, те, що сукупно зветься регіональною елітою. Ще одним із пріоритетів цього процесу можна вважати створення й результативну діяльність національно-культурних об'єднань, центрів, товариств, земляцтв, які об'єднують українців, греків, євреїв, німців, іспанців, поляків, вірмен, росіян, білорусів, болгар, представників тюркомовних і кавказьких народів. Їх загальна чисельність сягала близько 70 тис. осіб.

Відтак ідентичність регіону необхідно розглядати як об'єктивну реальність, обумовлену особливостями економічного розвитку регіону та специфікою формування його поліетнічного середовища, які необхідно враховувати при формуванні політичного й економічного курсу, культурної політики, колективної ідентичності українців. Розробка регіональної політики повинна бути зорієнтована на створення основ для посилення національно-державної, загальноукраїнської ідентичності. Така державна національна політика сприятиме міжетнічній взаємодії та консолідації українського суспільства.

Список літератури:

1. Всесоюзная перепись населения 1939 года. Национальный состав населения районов, городов и крупных сел союзных республик СССР. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_39.php?reg=2.
2. Грецькі товариства. Федерація грецьких товариств України. <https://uagreeks.com/greeksocieties>
3. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/urban-rural/donetsk/>.
4. Доломанжи А. В ОРДЛО немає жодного україномовного дитсадка, школи чи вишу – мовний омбудсмен. *Інформаційне агентство УНІАН*. 2021. 19 лютого. URL: <https://www.unian.ua/war/zakon-pro-movny-ombudsmen-rozpoviv-pro-utiski-ukrajinskoji-movi-v-ordlo-novini-donbasu-11327480.html>.
5. Донбас в етнополітичному вимірі. Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. 584 с.
6. Донецька обласна державна адміністрація. Відділ у справах національностей. Звіти за 2008-2012 роки. URL: <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/552.htm>.
7. Ионов А. Песни и сказы шахтеров. *Советский шахтер*. 1961. № 8. С. 28–31.
8. Калакура О.Я. Мовні практики й етнічна самоідентифікація населення Донбасу. *Наукові записки ІПіУНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 5 (61). С. 44–62.
9. Ковач Л. Національно-культурні товариства Донбасу в інституціоналізації громадянського суспільства в Україні. *Наукові записки ІПіУНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 6 (68). С. 311–322.
10. Котигоренко В. Тенденції в етнічній та етномовній динаміці населення України у 1959–2001 рр. (за матеріалами переписів). *Людина і політика*. 2003. № 2. С. 12–24. URL: <http://www.lp-ua.info/2003/202.php>
11. Кузнецова С.Ю. О деятельности общественных формирований национальных меньшинств в Донецкой области. *Межэтнические культурные связи в Донбассе: история, этнография, культура*. Донецк, 2000. С. 2–5.
12. Культурно-просвітне товариство білорусів «Неман». Донецька громадська організація. URL: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/2de04c86444f9817610a09602101c460/donecka_gromadska_organizaciya_kulturnoprosvitne_tovarystvo_bilorusiv_neman/.
13. Мартинчук І.І. Національний фактор адміністративно-територіальної реформи 1924–1932 рр. у Донбасі, *Форум краєзнавців Донеччини* : доповіді учасників / за ред. Н.Р. Темірової. Вінниця-Слов'янськ : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 118–123.
14. Населення Донецької області від перепису до перепису : статистичний збірник. Донецьк, 2003. № 7/320. 135 с.

15. Населення районів і міст України у 1959–2008 роках. URL: <http://popstat.mashke.org/ukrainecitydistricts.htm>.
16. Национальный состав населения Донецкой области (по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г.). Донецк, 1990. 241 с.
17. Незважаючи на поліпшення демографічної ситуації, кількість українських шкіл у Донецьку зменшилась. *Вікіновини*. 2013. 28 лютого. URL: <https://uk.wikinews.org/wiki/>.
18. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / наук. ред. : акад. І.Ф. Кураса, С.І. Пирожкова. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 558 с.
19. Пірко В.О. Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI–XVIII ст. Донецьк : Східний видавничий дім. НТШ-Донецьк. УКЦентр, 2004. 210 с.
20. Розподіл населення за рідною мовою. Донецька область. URL: <http://database.ukrcensus.gov.ua/>.
21. Скляр В. Відмінності в етномовній структурі населення обласних центрів та сільського населення півдня та сходу України. *Українознавчий альманах*. 2011. Вип. 5. С. 37–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_5_13.
22. Статистичний щорічник Донецької області за 2002 р. / Дон. обл. управ. статистики. Донецьк, 2003. 370 с.
23. Хаджинов І.В. З історії фольклору південного Донбасу. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 3. С. 102–105.
24. Цвигун О.А. Вивчення новогрецької мови на Донеччині наприкінці 80-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2003. № 3. С. 163–171.
25. Цвигун О.А. Кількісні зміни та асиміляційні процеси серед греків Донеччини (за даними переписів населення 1989 і 2001 рр.). *Історичні і політологічні дослідження*. 2004. № 4 (22). С. 139–144.
26. Шайхатдінов А.З. Культурна самотність етнічних меншин Донецької області на межі ХХ–ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2010. 25 с.
27. Численность и состав населения ССР: По данным Всесоюзной переписи населения 1979 г. : стат. сб. ЦСУ ССР. Москва : Финансы и статистика, 1984. 366 с.

Martynchuk I.I. REVIVAL OF ETHNIC CULTURES IN INDEPENDENT UKRAINE (ON THE MATERIALS OF DONETSK REGION)

The article reveals the processes of revival of ethnic cultures in independent Ukraine in the context of the formation of the Ukrainian national idea. The materials of the Donetsk region consider changes in the ethnic structure of the population, the dynamics of the processes of national self-identification in a polyethnic environment since the late 1990s. The All-Ukrainian census of 2001 states a quantitative increase in the number of Ukrainians, Azerbaijanis and Georgians. At the same time, the number of Russians, Greeks, Belarusians, Tatars, Jews, and Germans is declining. Changes in the national composition of the population were primarily the result of the economic crisis in the 1990s–2000s, a significant increase in migration flows.

Analyzing statistical and analytical materials, we can say about the gradual revival of ethnic cultures, especially Greeks, Germans, Tatars, Bulgarians, Belarusians, Poles and Jews. Among the activities of national cultural societies, priority is given to measures to prevent the process of assimilation through the revival of cultural traditions, the study and promotion of the native language, ethnic culture.

The study concludes on the dynamics of Ukrainization of the region, the priorities of national and cultural societies, reveals the problems of expanding the Ukrainian-speaking space. We consider this situation to be a consequence of the systematic Russification, which has not only not stopped since Soviet times, but, on the contrary, has accelerated. Despite the increase in the Ukrainian population, there is a significant dominance of the Russian language, especially among citizens. The parallel use of the Russian language in office work is practiced, the Ukrainian language is being pushed out of secondary and higher education institutions, and cultural institutions. This is evidenced by the dynamics of development and conditions of Ukrainian-language schools and classes, changes in the priority of national and cultural societies, the lack of a clear state language policy and the will of local leaders.

Key words: *ethnic culture, national consciousness, polyethnic region, national-cultural societies, period of independence of Ukraine, Donetsk region.*